

Yves de Daruvár

**A TRIANONI
MAGYAR SORS**

PÜSKI

YVES DE DARUVÁR
A TRIANONI MAGYAR SORS

Több mint egy évszázada, hogy Gratry¹ atya, a Notre Dame szószékéről érces hangján a következő ünnepélyes figyelmeztetést intézte híveihez:

„*Mindenki hazája szent.* Belőlük egynek elpusztítása is felér az emberi nem megcsönkítésével. Egy nép gyilkosságára irányuló szándék Isten elleni hadüzenet, támadás az élet rendje és a történelmi Gondviselés ellen. Lelkiismeretünk szerint bűntény. A Történelem még megtoldja azzal, hogy hiábavaló bűntény. Bűneink azonban – hála legyen Istennek – mégsem hiábavalóak: *elkövetőjükre terhet, romlást, büntetést hoznak.*”

„*Egy nemzet nincs megalázva azzal,
hogy legyőzték, vagy ha aláírt
– késsel a torkán – egy végzetes
békeszerződést. Becstelenné válik
azonban, ha nem tiltakozik, ha
tönkretételéhez maga is hozzájárulását
adja.
Nem a vesztes a bukás, hanem a
lemondás...*”
(*Delcassé francia külügyminiszter*)

Yves de Daruvár

Yves de DARUVÁR a Becsületrend parancsnoka, a Felszabadítási Mozgalom társharcosa, a Tengerentúli Ügyszolgálat főintézője. Törökországban született az első világháború végén. Édesapja magyar volt, édesanyja francia. Franciaországban nevelődött fel. 1940 júniusában, drámai körülmények között Angliába vetődött, elsőként jelentkezett a Szabad Francia Haderő szolgálatába és Leclerc tábornok parancsnoksága alatt részt vesz a fezi, tripoliszi, tuniszi és a franciaországi hadműveletekben a 2. páncélos hadosztály kötelékében.

A franciaországi szabad magyar emigráció ténykedésének aktív pártfogója.

Yves de Daruvár

A TRIANONI MAGYAR SORS

PÜSKI
BUDAPEST, 1999

© YVES DE DARUVÁR
© Magyar nyelvű kiadás: DR. KATHARINA KAJDI-AVAR

A mű eredeti címe:
Le destin dramatique de la Hongrie, Albatros, Paris, 1970

A luzerni fordítás és magyar kiadás címe:
Trianon. A feldarabolt Magyarország, Luzern, Svájc, 1976
Fordították:

UJVÁRI FERENCNÉ SZ. RÁTZ LIVIA és UJVÁRY LAJOS

A luzerni fordítást korrigálta és a francia nyelvű 1989-es
(Paris, Sorlot) 2. kiadás szerint kiegészítette
DR. KAJDI-AVAR KATALIN

PÜSKI KIADÓ Kft.
Budapest I., Logodi u. 16. 1012.
Telefon: 201-4444
Felelős kiadó: DR. PÜSKI SÁNDOR
PÜSKI KÖNYVESHÁZ
Budapest I., Krisztina körút 26. 1013.
Telefon: 375-7763

ISBN: 963 9188 58 2

Tipográfia, tördelés:
DOBÓ NÁNDOR, CAD BT.

Nyomta a debreceni ALFÖLDI NYOMDA
Felelős vezető: GYÖRGY GÉZA vezérigazgató

PRINTED IN HUNGARY

Bevezető

Ez a könyv egy égőlelkű, a szenvedélyteli és a kilátástalannak tűnő nemes ügyekért rajongó személyiség munkája.

Már 20 esztendősen korán Fez, Tripolisz, Tunisz, Normandia harcterein küzd Leclerc tábornok parancsnoksága alatt. Ezekben a rendkívül súlyos órákban Franciaországot óhajtotta választott hazájaként, mivelhogy az akkoriban halálrasújtott, megalázott, legyőzött volt. Győzelmes feltámadása érdekében ontotta vérének ezekben az években a sivatagban, súlyos sebesülést szenvedve.

Most pedig, a hajdani 1940-es ifjú, a Tengerentúli Főparancsnokság szolgálatában szerzett tapasztalatok alapján szellemben és jellemében kiforrottan, mint érett férfiú, új csatába indul. Ezúttal azonban nem fegyverrel a kézben, hanem „Triannonnal”, mint a megcsönkített Magyarország becsületéért harcoló katona, Leclerc szellemében.

Yves de Daruvár a modern idők „lovagja”.

*

Nem érzem magam illetékesnek arra, hogy Yves de Daruvár merész, bizonyítékokra alapozott munkájáról általános ítéletet alkossak. Csak néhány megjegyzést szeretnék hozzáfűzni. *A trianoni békeszerződés indokai, melyek alapján Magyarországot megcsönkítették, felháborítók és gondolkodásra késztetnek.*

Mint az 1914–18-as háború egykori katonája, kötelességemnek érzem, hogy az ebben a könyvben idézett Georg Roux szavaira utaljak „A 4–5 évig tartó, erejük legvégéig kimerítő harcok, a végtelen nagy áldozatokba való belenyugvás, létük vagy szabadságuk kockára tétele után a győztesek nem voltak hajlandók az irgalmasságra.” Magyarországot, ezt a több mint 1000 éves országot, a bosszúállás a legkíméletlenebbül sújtotta. Ez tévedés és bűn volt.

Egy bizonyos: századokon keresztül nem akad példa a győzők irgalmára. Bárcsak ez a mű részese lehetne egy új korszak kezdetének a népek egymásközi vitájánál és a győztesek szigorúságánál, az elkerülhetetlen konfliktusok találkozásán.

*

Jobb bevezetőt írhattak volna ehhez a munkához olyan személyek, akik a közép-európai kérdésekben jártasabbak nálam. Baráti kötelességemet teljesítem, amikor Yves de Daruvár kérésének engedve, erre a feladatra vállalkoztam.

Sivatagi vándorlásaink Afrika tájain még mindig összekötnek bennünket. Tünneményes látványok tárultak elébünk. Ott vonultunk gyorsan, nagyon gyorsan északnak a sima, kavicsos úton Franciaország felé. Az utat

éjszaka a csillagok jelezték. Néhanapján felfutottak zászlóink az elfoglalt állásokon a kék ég felé...

De voltak szomorú napok is, mint az 1943-as húsvét reggelén, mikor a gránátok becsapódása közben egységünk közti futótűzként terjedt el a szomorú hír: Daruvár súlyosan megsebesült.

Ingold tábornok

a Felszabadítási Rend nagykancellárja,
a Hadtörténeti Intézet volt tagja.

Előszó

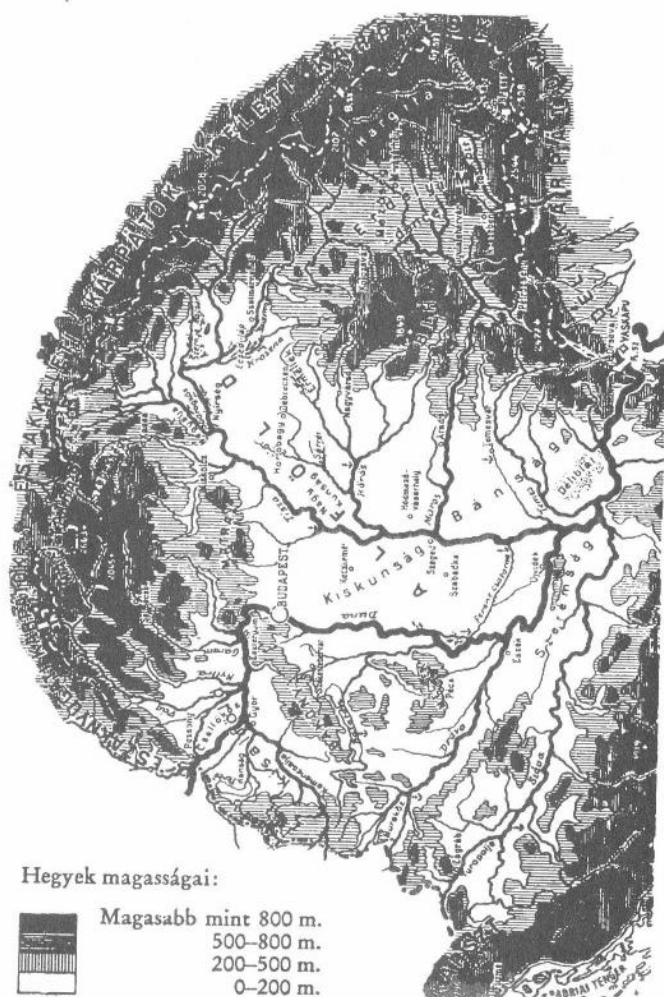
Apám magyar honvédtiszt volt, anyám francia. A trianoni békeszerződés következtében kerültem Franciaországba és ott nevelkedtem fel. Már korán alkalmam nyílt arra, hogy tudomást szerezzek Trianonról, tanulmányozhassam következményeit, elgondolkozzam felettük.

Azok után, hogy a második világháborúban bebizonyíthattam hűségemet Franciaország iránt – abban az időben, mikor történelmének mélypontjára került – kötelességemnek érzem, hogy – habár összeszorult szívvel, de mégis határozottan – honfitársaim elé tárjam az első világháború győzteseinek hitvány cselekedeteit. Mert a nemzetekre csakúgy jellemző, mint az egyénekre, hogy jót vagy rosszat cselekednek. Úgy gondoltam, szükséges, hogy valaki erkölcsi és szellemi képessége tudatában, egy napon feltárja ezt a fekélyt.

A trianoni békeszerződés 50. évfordulója talán a legalkalmasabb idő e mű megjelenésére. Mivel nem vagyok történész, ezt a könyvet a pontosságra és tárgyilagosságra ügyelve csaknem teljesen olvasmányaim feljegyzései alapján állítottam össze. Innen származik a számos idézet, amiért az olvasó elnézését kérem.

Paris, 1970. június

Yves de Daruvár

Az első világháború előtti Magyarország tökéletes földrajzi egysége

„a Magyar Királyság – valóságos földrajzi egység – és egyike Európa azon területeinek amely a leghomogénebb és legteljesebb összesség képét mutatják.

Elisée Reclus:

I. FEJEZET

Az 1000 éves Magyarország földrajzi egysége és néprajzi tagoltsága

Magyarország a mai határai között az 50 évvel ezelőtt az Entente által diktált béke eredménye, amit 1920. június 4-én írtak alá. Az 1947. február 10-i párizsi béke nagyjából megerősítette Trianon határozatait.

A trianoni béke olyan területeket csatolt el Magyarországtól, melyek a honfoglalástól kezdve, azaz több mint 1000 éven át megszakítás nélkül hozzá tartoztak. Így egy tollvonással úgyszólván nemcsak Magyarország nemzeti és történelmi egységét szüntették meg, hanem azt a fizikai-gazdasági egységet is, mely tíz évszázad alatt az egész Kárpát-medencét jellemezte. Miért tudott Magyarország oly hosszú időn keresztül régi határai között maradni? Mi volt az a titokzatos erő, mely egységét újra és újra visszaállította? Elsősorban kivételes földrajzi helyzete, melyhez hasonlóval egyetlen európai állam sem rendelkezett.

A régi Magyarország nemcsak 10 évszázados történelmi egységet képezett, hanem Elisée Reclus 1878-ban elhangzott megjegyzését idézve „Európa legtokéletesebb földrajzi egységét” is. „Magyarország – írta Reclus – szabályos ellipszis alakban helyezkedik el Európa közepén alföldjeivel, melyeket a hegyek láncolata vesz körül... Bármilyen lesz is a jövőben a népek csoportosulása, a Kárpátok övezte területen az a nemzet fogja a legnagyobb befolyást gyakorolni, mely megszerezte és védelmezte ezt a területet... Északnyugattól keletre és délre a magyar medencét mindenütt határozott – domb és hegy – vonulat veszi körül.”²

Payot a következőket írta: „Magyarország olyan csodálatos földrajzi egység, minden része úgy kapcsolódik egymáshoz, hogy azok közül akár egyetlenegynek a megbontása tönkretetheti a teljességet.”

Eisenmann 1904-ben így nyilatkozik: „A magyar terület hatalmas földrajzi egységű adottság. Ez a földrajzi keret a szilárdság, a precizitás, a teljesség és egység benyomását kelti. Érthető, hogy ez a természetadta vidék egy államnak szinte kész területet nyújtott és a közepén elhelyezkedő síkság arra alkalmas, hogy politikai súlyú központot alkosson.”³

Közép-Európa fizikai térképei minden magyarázatnál világosabban mutatják a volt magyar királyság különleges egységét. A Kárpátok láncolata három oldalról védelmezően vesz körül egy végtelen központi síkságot és ebben a hegyektől övezett térségben, egy kivételével, valamennyi folyó a síkság felé tart. A hegyvonulatot nyugat felé az Osztrák Alpok nyúlványai és a Horvát Hegység egészítik ki, dél felől a Duna alsó folyása és a Száva képezik a határt.

Ezt a tökéletes földrajzi egységet tökéletes gazdasági egység tette teljessé. A természetes határokon belül megtalálható volt valamennyi, a gazdasági élet szempontjából szükséges nyersanyag. A központi síkság és a környező hegyek harmonikusan egészítik ki egymást. Az egyik a gabonát, a másik a fát, ásványokat, legelőket biztosítja. Az egykori Magyarország tökéletes fizikai egyensúlyát a számarányok is igazolták: 50% síkság, művelhető földterület, 25% erdő, 20% rét, mező és alig 5% terméketlen terület. Ez a megoszlás meglepően gazdag és harmonikus.

Falu Tamás szerint „Magyarország határait nem az emberek húzták, hanem maga Isten alkotta.” Különösen a Kárpátok láncolata tűnik olyan-nak, mintha maga a természet is határnak szánta volna. Nincs még egy határ az európai történelemben, melynek tökéletessége felülmúlta volna a Kárpátok láncolatával alkotott 10 évszázados magyar határokat.

Ilyen földrajzi egység önkéntelenül is politikai egységet kívánt, olyan népet, mely képes ennek az egységnek a megszervezésére. Ez a nép a magyar volt, *büszke kivételes egyedülvalóságára*. Ennek a népnek sikerült a terület 896-ban történt birtokbavétele óta az, amely, ugyanazon a területen, más népek (pl. az avarok 567–796) számára kudarccal végződött. Elisée Reclus szerint „Az emberiség jövője szempontjából jó, hogy az európai kontinens egyik fontos részében, egy az európai népekkel kereszteződéses folyótan ugyan rokonságba került, de alapjában véve nem-árja nép viszi a vezető szerepet. Az indoeurópaiak gőgös előítéleteire a magyarok történelmükkel válaszolnak. Volt ugyan igen gyenge oldaluk is, de vajon szomszédai közül melyik mondhatná magát intelligencia, bátorság, vagy éppen a szabadságszeretet terén különbnek?”⁴

A magyarok által benépesített és megszervezett Közép-Duna terület évszázadokon keresztül Kelet-Közép-Európa legszilárdabb humanisztikus és politikai középpontjává vált. A magyar nemzet, szomszédainak állandó támadásai, a tatárdúlás (1241), a XVI., XVII.-ik századi török hódoltság ellenére fenn tudta tartani a földrajzi határokat. Egészséges és értelmes politikájával egészen az 1920-ban bekövetkezett sajnálatos területi megcsonkításig, össze tudott egyeztetni valamennyi gazdasági, néprajzi, közigazgatási és kulturális tényezőt.

Ezt a kivételes geopolitikai egységet hosszú történelmi és harmonikus földrajzi, valamint gazdasági közössége ellenére Trianonban teljesen megbontották és Magyarországot a Duna-medence területére korlátozták. Ma a magyar Alföld, melyet mesterségesen elválasztottak a hegyvidéktől és az erdélyi magas-fennsíktól, nem egyéb, mint alakatlan, tagjaitól megfosztott csonk. A későbbiek folyamán látni fogjuk, hogy maguk az elszakított részek is megszenvedték ezt a szörnyű csonkítást.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy milyen könnyörtelenséggel törték meg Trianonban a történelmi Magyarország csodálatos egységét, melyre

a magyarok méltán voltak büszkék. Senki sem kételkedhetik abban, hogy még egy fél évszázad elmúltával is minden magyar szemében, aki úgy hozzánőtt a régi Magyarországhoz, mint az anyjához a gyermek, a Haza mindörökké az ezeréves Magyarország marad.

A magyar nemzet a többi európai nemzethez hasonlóan a történelem terméke, annak ellenére, hogy *legfontosabb alkotóelemét a IX. századbeli honfoglaló magyarság alkotta*. Fajtiszta nép egyébként ma már a föld egyetlen országában sem található. Valamennyi mai nép, de különösen az európai népek, történelmük során létrejött önkéntes vagy kényszerű egyesülések, egybeolvadások eredménye. Ez az egybeolvadás és egymás mellett élés Magyarországon is létrejött az évszázadok során abban a különleges nemzeti és földrajzi „*olvasztótégelyben*”, mely hasonló ahhoz a történelmi „*olvasztókemencéhez*”, aminek Michelet Franciaországot nevezi.

A honfoglaláskor a Duna–Tisza-közén és a Tisza völgyében talált kevésszámú bolgár–szláv népesség aránylag hamar beolvadt. A későbbiekben, a tatárok nyomása elől érkező turáni eredetű népek, a besenyők, kunok, jászok, a következő két-három évszázad folyamán lassanként beolvadtak a magyarságba. Ezek után a *szlovákok és a horvátok kivételével* a Trianon-előtti Magyarország valamennyi nemzetisége *menekült népként érkezett az országba*. Ez volt a helyzet a XIII., XIV. és XV. században: északon a rutének, Erdélyben az első oláhok, délen pedig a szerbek esetében, akik a törökök elől menekültek a Balkánról. Ekkor történik hasonló okokból a horvátok térfoglalása a Dráva vonaláig. *Az erdélyi szászokat Géza magyar király hívta be telepesekként a XII. században*, a svábok ezzel szemben a török kiűzése után, a XVIII. században érkeztek az országba.

A magyarság tehát, egységét és térhódítását tekintve, átvészelte ugyan az 1241-es tatár betörést, a XVI–XVII. századbeli török hódoltságot azonban alaposan megsínylette. A háborúk következményei, az éhínség, járványok pusztítása, a lakosság elhurcolása főleg a magyarlakta alföldi területeket néptelenítették el. *A 4 millióra becsült lakosság a XV. századtól a XVII. század végéig kb. 2 millióra csökkent, míg Nyugat-Európa lakossága átlagosan 100%-kal növekedett. Az osztrák Habsburgok a töröktől elpusztított területek betelepítésével a céltudatos magyartalanítás politikáját követték. Az ő gyarmatosító politikájuk következménye volt a Trianon előtti Magyarország néprajzi tarkasága, mely különösen a Bánság területén volt észlelhető. Ez a vidék, mely 1718 és 1779 között közvetlenül is Bécs hatáskörébe tartozott és a XV. században még tisztán magyarlakta terület volt, szerb, román, német, francia, olasz és spanyol népesség betelepítésével Európa legkevertebb vidékévé vált. A becslések szerint a Habsburgok a XVIII. században kb. 400 000 szerbet, 1 200 000 németet és 1 500 000 román telepítettek be Magyarországra. Így a magyarság török*

hódoltság előtti százalékos aránya 1780 körül 80%-ról 40%-ra csökkent. Ez a telepítés volt az egyetlen oka annak is, hogy az erdélyi románság száma 200 000-ről 800 000-re szaporodott, azaz megnégyszereződött a XVIII. században, míg Erdély magyar lakossága a XVI. században még a román-ság kétszerese volt.

Az idegen elemek betelepülése két időszakra osztható. Először a XII. században szivárogtak be lassanként az országba, majd a XIV–XV. században a törököktől hátrálva menekültek főleg a hegyes határvidékekre. *A török kiűzése után a Habsburgok tömegesen telepítették be őket és azóta lassanként kiterjeszkedtek az Alföldre és a környező völgyekbe. Így Magyarországnak, mely évszázadokon keresztül Európa védőbástyájaként oltalmazta Nyugatot az egész európai kultúrát veszélyeztető török hódítástól, azt kellett tapasztalnia, hogy saját halottai helyét szerbek és románok foglalják el, Európa pedig végül Trianonban ezeknek a népeknek ajándékozta azokat a területeket, amelyekért a magyarok annyi évszázadon át a vérüket ontották.*

A betelepített idegen népesség százalékos aránya egyébként csökken a XVIII. sz. végétől kezdve a magyarok előnyére, akik fokozatosan visszanyervén elvesztett földjeiket, a XIX. században már a korábbi 40% helyett a lakosság 50%-át képviselik. A folyamatosan gyarapodó magyar lakosság a trianoni csonkítás nélkül a XX. század folyamán kétségtelenül a lakosság többségét alkotta volna. Az 1910-es népszámlálás alkalmával az autonóm Horvátország kivételével a magyarság százalékos aránya már elérte az 54,4%-ot, az ország lakosságának pedig több mint 64%-a beszélt a magyar nyelvet.

Említésre méltó még a régi királyságban az ország földrajzi helyzete is a lakosság eloszlása szempontjából. A központi Nagy Alföldet lakó magyarok az ország többi 12, a szélső területeken élő, egymással semmiféle nyelvi és faji kapcsolatot nem tartó nemzetiséggel szemben a népesség abszolút többségét alkották. A románok számaránya 16% volt, a szlovákoké 10,7%, a németeké 14,4%. Az összes szláv lakosság aránya nem haladja meg a 18,3%-ot. Elsősorban a nemzetiségek szétszórtsága és különfélesége jelentette a magyar elem erejét velük szemben. Ezzel magyarázható az a tény is, hogy *a magyarok kevés számbeli túlsúlyuk ellenére hosszú ideig minden nehézség nélkül biztosíthatták a Kárpát-medencében politikai vezető szerepüket.* Fontos tényező volt az is, hogy a magyarok az ország minden olyan gazdasági és kulturális központjában, ahol a más nemzetiségekkel – különösen a németekkel – szemben szomszédos viszony állt fenn, a többséget alkották. A magyarság demográfiai fölényét ékesen bizonyítja az 1910-es népszámlálás után készített térkép, melyet annak idején a magyar küldöttség is felmutatott az 1920-as tárgyalásokon

és amelyet e munkához is mellékelünk. *A régi Magyarország néprajzi problémáival kapcsolatban meg kell még említeni, hogy a kettős monarchia magyar része sokkal egységesebb volt az osztrák résznél. Magyarországon a magyar elem arányszáma a kisebbségekkel szemben 54%, Ausztriában ezzel szemben a német lakosság aránya csak 36% volt.*

Összefoglalva megállapítható, hogy az első világháború kitörése előtt Magyarország olyan egységet alkotott, melyet a magyarság asszimiláló ereje ugyanolyan egységessé változtatott volna, mint amilyen kezdetben volt, ha természetes fejlődését a török vesz, később pedig a Habsburgok betelepítési politikája meg nem gátolta volna. *A Habsburgok egyébként a „divide et impera” elv szellemében szították a nemzetiségek közötti ellentéteket, hogy végül ők szerepelhessenek a vitában a döntőbíróként.*

A magyaroknak a nemzetiségekkel szemben tanúsított érzéseit évszázadokon keresztül első királyuk Szent István, fiához, Szent Imréhez írt intelmeinek szelleme határozta meg, mely azt az elvet vallotta, hogy minden nemzetiség őrizze meg a saját nyelvét és szokásait. *„A vendégeknek és idegeneknek adj helyet országodban, hagyd meg nyelvüket, szokásaikat, mert gyenge és törékeny az az ország, melynek csak egy nyelve és azonos szokásai vannak (unius linguae uniusque moris regnum imbecille et fragile est).⁵ Ne légy igazságtalan, de légy mindig jóságos azokkal szemben, akik hozzád jöttek letelepedni, bánj velük olyan jól, hogy jobban érezzék magukat nálad, mint bármely más országban.”* Ezek alapján a magyar közép-kor méltán tekinthető a kisebbségek aranykorának, ahogy Szekfű Gyula magyar történész is írta. Szent István híres intelme azonban csak addig maradhatott élő valóság, amíg a régi királyság kizárólagos hivatalos nyelve, a latin, korlátozta a nemzetiségek belső ellentéteit és biztosította a békés együttélést.

A történészek véleménye szerint a Habsburg Birodalom nagy szellemi fordulata a XVIII. sz. végén történt. II. József császár úgynevezett felvilágosult abszolutizmusa (1780–90) egységesíteni akarta birodalma országait és népeire rákényszeríteni a német nyelv használatát. Innen ered a nemzetek hirtelen jelentkező partikularizmusa, kezdve a magyarokkal; másrészt a francia forradalom adott új értelmet a nemzet gondolatának, amely ezután a polgárok s nem az alattvalók együttese. Ez a robbanó megfogalmazás, amit a Forradalom és a Birodalom katonái terjesztettek Európában, magára Napóleonnal hatott vissza, még mielőtt pusztítást hozott volna az egész világra, kezdetként Közép-Európára és a Balkánra.

Magyarországon elsősorban II. József németesítési kísérlete váltotta ki a „nemzeti ellenállást”. A magyar nyelv használata, mely a korábbi hivatalos nyelvet, a latint felváltotta (1844-es törvény), a horvátokkal együtt az ország összes kisebbségeinek tiltakozását váltotta ki. Az 1844-es törvény volt tehát a kezdete a régi Magyarország nemzetiségei között kiala-

kult ellentéteknek. A magyar honpolgárok jelentős része is végzetesnek találta ezt az újítást, mely az elkövetkező idők nehézségeinek csíráját hordta magában: a magyar nemzet s nemzetiségei félreértéseinek későbbi tragédiáját. Ez az intézkedés tekinthető a modern és a középkori Magyarország törésvonalának, a nemzetiségek ellentéte kezdetének, a Kossuth-féle 1848-as jakobinus nemzeti felkelés csődjének s annak, hogy a nemzetiségek majdnem összessége a magyarok ellen fordult s az osztrák ügyet támogatta.

A bécsi uralkodó körök már régóta szították az ellentéteket a nemzetiségek között. Egy idő óta megcsillantották előttük az autonómia lehetőségét is, hogy a leggyengébbek segítségével leverhessék a legveszélyesebb lázadó népet, a magyart. A bécsi kormány cselszövései nélkül Kossuth liberális politikája valószínűleg lehetővé tette volna, hogy a magyarok és a kisebbségek 1848 után problémáikra valamennyi nemzetiség számára egy ésszerű modus vivendi-t találjanak 1848-tól kezdve.

A magyarok egyik elkeseredett ellenfele maga állította, hogy „Magyarország 1830-ig a nemzeti egyenlőség eldorádója volt”.⁶ Eddig az időpontra Magyarországon élő nemzetiségek nyelvi és irodalmi megújulási mozgalmainak központjai nem a határokon túl élő testvéreik országában, hanem Magyarország területén alakultak ki. Maguk a szomszédos országok kulturális élete is érezte ekkor, közvetve, a magyarok nagylelkű liberalizmusának előnyeit.

Az úgynevezett „magyar járom” alatt tehát jobban virágzott a Magyarországra menekült nemzetiségek kulturális élete, mint saját hazájukban (pl. Romániában vagy Szerbiában). *A legkiválóbb szláv és román nyelvészek a budai egyetemen tanultak és saját nyelvükön adhatták ki munkáikat. Az első szerb, horvát és szlovák könyvek Magyarországon láttak napvilágot. Egyébként az első román nyelvű könyvet 1544-ben nyomták Erdélyben, magyar fejedelem pártfogása alatt.* (Az első magyar nyelvű könyv is csak 1527-ben jelent meg.) Maga ez a tény is cáfolja azokat az állításokat, melyek nemzetiségi elnyomásról beszélnek a történelmi Magyarországon.

Az ország történetének 1848 előtti idejében gyakran voltak belső és külső háborúk, politikai és vallási jellegű mozgalmak, nem volt azonban példa egyetlen komoly nézeteltérésre sem az ország nemzetiségei között. Az 1437–38-as erdélyi és az 1514-es magyarországi parasztfelkelések valóban kizárólag társadalmi és nem politikai jellegűek voltak. A magyar és román jobbágyság közösen keltek fel feudális uraik ellen, hasonlóan a kor többi európai parasztlázadásaihoz. *A magyar jobbágyság maga is csak 1848-ban szabadult fel a jobbágyság terhei alól,* a hosszú szolgaság tehát az ország valamennyi parasztját együttesen sújtotta nemzetiségi különbség nélkül.

Gyakorlatilag a Magyarországra betelepült idegen népek egészen a

XIX. század elejéig teljes egyetértésben éltek a magyarokkal. A török elleni közös harc sokáig hatalmas összetartó tényező volt a nemzetiségek között. A hosszú török uralom után a felszabadult testvéreknél (románok, szerbek) egyszeriben új királyságok alakultak. Ez a tény egyszerre buzdítóan hatott a Magyarországon élő szerbekre és románokra, alkalmat nyújtott nemzetiségi problémák felvetésére, irredenta mozgalmak kialakulására.

1848–49 eseményei is elmélyítették a szakadékokat a magyarok és a nemzetiségek között. Az ekkor támadt heves és rosszindulatú megnyilvánulások szerencsétlen következményeit már sem az egyik, sem a másik fél nem tudta kiküszöbölni, nem segíthetett rajta az 1867-es osztrák–magyar kiegyezést követő őszinte igyekezet sem. *A magyarokat elkeserítette, hogy az 1848-ban a velük együtt felszabadított szerb és román parasztok, akik szabadságukat nekik köszönhették, az Ausztria ellen folytatott szabadságharcban tömegesen ellenük fordultak.* A nemzetiségek nem gondoltak ekkor arra, hogy a közös elnyomó ellen folytatott függetlenségi harc sikere nekik is felszabadulást hozhat. Már ebben az időben tapasztalható a nemzetiségek között egy bizonyos kisebbségi érzésből, féltékenységből táplálkozó irigy gyűlölet *a magyar nép magasabb intelligenciájával, lendületével és hősiességével szemben, amely annyira láthatóan és veszedelmesen kinyilvánult az egész világ előtt 1848–49-ben, újra jelentkezett az utódállamok körében 1956-ban, a magyarság október–novemberi dicsőséges felkelése alkalmával.*

Maguk a Habsburgok, miután a magyarok felkelését a nemzetiségek közreműködésével és a külföldről érkező orosz hadsereg segítségével leverték, elmulasztották azt a sorsdöntő alkalmat, mely ekkor az egész császárság megerősítésére kínálkozott. Győzelmük után érkezett el az a perc, mikor minden népi és nyelvi csoportot, melyek törekvései ekkor még nem voltak sem szeparatista, sem föderalista jellegűek, a hagyományos kereteken belül, közigazgatási és kulturális reformokkal kielégíthették volna. Ekkor még átalakítható volt a Monarchia egy hatalmas szövetségi állammá, melynek formája akkor valószínűleg valamennyi nemzetiségnek megfelelt volna és összesíthette volna a császárságot a királyság nemzetiségeinek majdnem egybehangzó csatlakozásával.

A Habsburgoknak magyar királlyá koronázásuk alkalmával esküvel kellett megfogadniuk, hogy Magyarország területi sérthetetlenségét tiszteletben fogják tartani. A magyar rendek mindig egyhangúan tiltakoztak autonóm területek létrehozása és az országtól való elcsatolása ellen. Tiltakozásuk egészen 1848–49-ig eredményes is volt. Csak a szabadságharc oroszok általi leverése után alakítottak az osztrákok „Vajdaság” néven egy osztrák tábornok kormányzása alatt a Bánát mintájára egy déli autonóm területet. Ennek a területnek a lakossága az 1857-es népszámlálás adatai szerint 340 000 sváb, 333 000 szerb, 308 000 román és 241 000 magyar volt.

A horvátok és az erdélyi románok egyébként keservesen csalódtak várakozásaikban, mikor osztrák felbujtásra a magyarok ellen fordultak. Ők ugyanis jutalmul Ausztriától ugyanazt a sorsot kapták, amit a magyarok számára büntetésnek szántak. A történelem olykor megismétlődik anélkül, hogy áldozatai tanulnának belőle.

Magyarország és ezen keresztül az egész Monarchia ellen irányuló elkeseredett nacionalizmus egészen az első világháborúig a nemzetiségek értelmiségének vékony rétegére korlátozódott, egy maroknyi csoportra, melynek tagjait igen gyakran az egyéni érvényesülés (hatalom, állami tisztségek elérésének vágya) gondolata irányította. A kisebbségek népi tömegei ekkor még nem ismerték a nemzeti versengés formáját. A régi Magyarország hagyományos közigazgatási rendszere, a középkor óta kialakult megyék és szabad királyi városok, ezenkívül a politikai és kulturális területi önkormányzatok (pl. a székelyek és szászok Erdélyben) akadályozták a betelepültek nacionalizmusának kialakítását, akik egyébként az ország területén belül vallási, nyelvi és kulturális téren, valamint a magánjog terén korlátlan szabadságot élveztek. Ez a tény legalábbis számukra, abban az időben a legfontosabb volt. *A Magyar Szent Korona magában foglalta a nemzet hagyományos szabadságjogainak biztosítékát, fajra, vagy nyelvre való korlátozás nélkül. A nemzetet ebben az időben ugyancsak a nemesség és a szabad királyi városok képviselték, melyek a királlyal egyenrangú tagjai voltak a Szent Koronának, mely így bizonyos módon egyensúlyt a királyt az egész nemzettel.*

A nemzetiségek kulturális színvonala Magyarországon magasabb volt, mint fajtestvéreiké, akik saját hazájukban éltek. *Az 1914–18-as világháború előtt Erdélyben több román iskola működött, mint Romániában.* Ezekben az iskolákban, melyeket a pénzügyi feljegyzések tanúsága szerint többségükben a magyar állam szubvencionált, a magyart csak második nyelvként tanították. Van-e a mai Franciaországban akár egyetlen nyilvános, vagy magániskola, melyben a breton, baszk, vagy flamand nyelvet akár csak második nyelvként is tanítanák? A magyar uralom alatt minden szlovák falunak is saját iskolája volt. *Megállapíthatjuk tehát, hogy minden egyéb hazug híreszteléssel ellentétben, Magyarország, első királya, Szent István hagyományának szellemében, semmiképpen sem hagyta tudatlanságban betelepült nemzetiségeit, hanem egész történelme folyamán igyekezett szabad fejlődésüket és boldogulásukat biztosítani.*

A nemzetiségeknek 1848–49-ben a magyarokkal szemben tanúsított magatartása ellenére az ország évszázados történelme során számos példát idézhetnénk, a betelepült népek együttműködésére, ragaszkodására, hűségére. Mikor a török 1526-ban a mohácsi vész után elfoglalta a Dunamedencét, a magyar nemzeti öntudat, a magyar hagyomány éppen a nemzetiségi területeken, Szlovákiában, Erdélyben maradt fenn. *A szlovákok és*

a ruszinok például sok esetben büszkén vallották magukat „magyar”-nak, annak ellenére, hogy nem voltak faji rokonságban a magyarokkal. Évszázadokon keresztül teljes egyetértésben éltek a magyarsággal, együtt küzdöttek a törökök és a Habsburgok ellen. Rákóczi első katonái szlovákok és ruszinok voltak és még 1848–49-ben is számosan harcoltak a magyar szabadságharc oldalán Kossuth seregeiben.

Érdekes és tanulságos az 1861. május 10-i „A szlovák nemzet memorandum a magyar parlamenthez” c. írás (1. sz. Függelék), mely mérsékelte és barátságos hangnemet alkalmaz a magyarokkal szemben. Ez a memorandum abban az időben csupán „autonóm szlovák területet” kívánt a magyar királyságon belül, Horvátország mintájára, a szlovákok arányos képviselésével a magyar országgyűlésen. Az 1907-es szerencsétlen cernovai esemény, mely 14 halottat és 60 sebesültet követelt, mérgecsikként elvégezte a helyzetet a magyarok és szlovákok között. Annak ellenére, hogy az 1000 éves közös történelem során ez volt az egyetlen összeütközés a magyar karhatalom és a szlovák nép között, cseh és más külföldi írók az esetet mértéktelenül felnagyították csak azért, hogy Európa közvéleményét Magyarország ellen hangolják. Ezzel szemben senki sem említi meg azoknak az összeütközéseknek a számát, melyek az elmúlt 50 év alatt, mióta Szlovákiát akarata ellenére Csehországhoz csatolták, a csehek és szlovákok között történtek. A szlovák autonóm mozgalmat a régi Magyarországon semmiképpen sem lehet a bretonok mai, franciaországi autonóm mozgalmához hasonlítani. Az első világháború maga is a szlovák és egyéb nemzetiségi ezredek Magyarországgal szemben tanúsított lojalitását bizonyította. A közös hazával szemben érzett szolidaritás fennmaradt a rettenetes háború ellenére is, mely egyébként alkalmat szolgáltatott volna a kisebbségek számára, hogy ellenállást tanúsítsanak a magyarokkal szemben. Ilyen mozgalom csak az Entente-propaganda hatására az 1918-as összeomlás következtében fejlődött ki.

Az igazság tehát az, hogy Magyarország kisebbségei az 1914–18-as háború előtt lelkesedés és ellenkezés nélkül elfogadták a magyar uralmat. Kisebbségi érzetük egyéni és erkölcsi természetű volt, zsarnokságot nem éreztek. Aldo Dami, a két háború kisebbségeinek neves vajcai szakértője, joggal állapította meg, hogy Magyarország nemzetiségeinél elsősorban a nyelvi tényezők voltak alapvető fontosságúak a későbbi magatartás és orientáció esetében. A szlovákok, horvátok és erdélyi románok ebben a tekintetben jobban feltalálták magukat új államaikban. A régi Magyarországon, ha politikai és társadalmi téren előre akartak jutni, szükségük volt a kétnyelvűségre. Ez az akadály megszűnt számukra, új helyzetükben azonban ennél komolyabb nehézségekkel kerültek szembe. Dami szerint a nyelv ébresztette fel hosszú időn át a nemzetiségi érzelmeket. *Ha Magyarország erőszakos beolvasztó politikát akart volna folytatni kisebbségeivel*

szemben – ez volt mellel a francia királyok politikája – erre évszázadokon keresztül bőségesen lett volna ideje⁷ – írja Aldo Dami. Ettől azonban helyesen, vagy helytelenül tartózkodott. A mai Franciaország – folytatja – a napóleoni centralizmus terméke, mely ugyanolyan tévesen értelmezi a svájci szövetség gondolatát, mint a kisebbségek együttélését Közép- és Kelet-Európában. Magyarország azonban nem folytatta sem a francia királyok, sem a császárság politikáját. Franciaország különösképpen ezeréves egyesítési politikájának köszönheti, hogy politikai bukásai után 1815-ben és 1871-ben fennmaradhatott. Magyarországot ezzel szemben 1920-ban megbüntették azért, mert elhanyagolta az egyesítést és hagyta nemzetiségeit saját területén szabadon fejlődni... Ha valóban elnyomta volna őket, akkor ma nem lennének trianoni határok. A nemzetiségek elnyomása a régi Magyarországon tehát csak mese. A magyarok – éppen ellenkezőleg – végül is áldozatává váltak a nemzetiségekkel évszázadokon keresztül alkalmazott túlságos liberalizmusuknak. A trianoni béke haszonélvezői – mint látni fogjuk – rendkívül távol állnak az uralmuk alá került magyar népességgel szemben tanúsított ilyenfajta nagylelkűségtől.

Kossuth 1858. november 18-án tartott glasgow-i beszédében a következőket mondotta: „Nem hiszem, hogy az egész világ történelmében akadjon még egy nép, amely az évszázadok során, a legrégibb időktől napjainkig; olyan türelmesnek, igazságosnak, liberálisnak mutatkozott volna más nemzetiségekkel szemben, mint a magyar.” Kossuth, emigrációja idején dolgozta ki a „Dunai népek szövetségének” tervét, mely az egyes népek közötti ellentétek elsimítása után, Ausztriát helyettesítette volna. A szövetséges Ausztria kizárásával Magyarország lett volna annak magva. „Hogy a magyar megelégedjék azzal, hogy az egyenlők közt az első legyen” – tanácsolta honfitársainak, majd végezetül a következőket írta: „Eltemetjük a múlt sírjába a régi sérelmek emlékét... Társaink a balsorsban, a horvátok, a szlovákok és oláhok is temessék ugyanabba a sírba a sérelmeiket; melyeknek elkövetésében mi vallhatnánk velük szemben bűnösnek magunkat. Valamennyiünknek van mit elfelednie és van mit tanulnia.” Ezeknek a soroknak az értelme több mint egy évszázad után is időszerű maradt.

Kossuth a továbbiakban állandóan igyekezett ébren tartani a magyarságot az osztrákokkal való megegyezéssel szemben, mely szerint semmi módon sem akadályozhatná meg a Habsburg Birodalom széthullását. Elkerülhetetlennek tartotta az összeütközést a nagyhatalmakkal, mely maga után vonná Ausztria összeomlását. „Egy megegyezés – írta – nem hagyyna számunkra más dicsőséget, mint azt, hogy mi lehetnénk a máglya, amelyen az osztrák sást elégetik”.

Kossuth rendkívüli éleslátásával félt attól a lehetőségtől, hogy – saját szavait idézve – „az Ausztriával való kiegyezés arra a pontra juttatja a nemzetet, ahol többé már nem lehet ura jövőjének”. Sajnos nem tudta

megakadályozni azt, amitől annyira tartott: „hogy a világ Magyarországot Ausztria bűntársának tartsa”. Az 1867-es kiegyezés után az egész világ hozzácsokolt ahhoz, hogy Magyarországot csak Ausztrián keresztül tekintse. Maga a trianoni béke is – ahogy írják – a diplomaták és kevésbé tájékozott államférfiak félreértésének eredménye volt. Magyarországot valóban letaglózták és népe áldozatává vált a csendes szemrehányásnak: „Miért vetettétek magatok 1867-ben a Habsburgok és a pángermanizmus karjaiba?”

Különös módon Kossuthal ellentétben, Palacky cseh történész 1865-ben kiadott „Osztrák állameszme” c. brosrájában a Monarchia szövetségi alapon való átalakítását kívánta, 8 újonnan alkotott állam formájában, a különböző néprajzi csoportok jogainak teljes tiszteletben tartásával. Ő egyébként bizonyos tekintetben maga sem ismerte el a történelem által létrehozott kötelekeket. Ausztriának Palacky szerint nincs egyéb létjogosultsága, csupán az, hogy a birodalom nemzetiségeinek védnöke legyen. Ezek a nemzetiségek túl gyengék a fennmaradáshoz, ha elkülönülve azon a veszélyes helyen maradnak, ahová a történelem állította őket, de eléggé erősek lesznek, ha létrejön közöttük egy szövetség. Ausztria – szerinte – az emberiség biztonsága szempontjából nélkülözhetetlen állam Európában. Tőle származik a sokat idézett mondas, mely szerint „ha Ausztria nem lenne, ki kellene találni”.

A tárgyilagosság kedvéért még meg kell jegyezni, hogy kezdetben maga Masaryk is elfogadta Palacky nézeteit és mérsékelt nacionalista volt. Még 1908-ban is utópisztikusnak tartotta egy független cseh állam létesítésének követelését. Nacionalizmusa csak az 1914–18-as háborút megelőző években és főleg a háború alatt erősödött meg.

A Monarchia egy másik rekonstrukciós tervét, mely az előbbihez hasonlóan, az erdélyi román író, Aurel Popovici javasolta 1906-ban Lipcsében kiadott terjedelmes munkájában. Az ő elképzelése is a dunai kis nemzetek egyesítésének szükségességén alapult a német és orosz nagyhatalmi törekvésekkel szemben. Hangsúlyozta a „Nagy Ausztriai Egyesült Allamok” gondolatát, mely néprajzi és nem történelmi alapokon nyugodna. Popovici gondolata iránt a háború előtti években nagy érdeklődést mutatott Ferenc Ferdinánd trónörökös, amivel különösen a magyarok és szerbek együttes ellenkezését váltotta ki maga ellen. A magyarok számára ennek az elvnek a megvalósítása az ezeréves Magyarország fennállását, a szerbek részére a Nagy-Szerbia létrehozásának tervét veszélyeztette.

Megállapítható tehát, hogy Kossuth terve kivételével valamennyi más elképzelés csak a néprajzilag magyarul lakta területeket hagyta volna meg Magyarországnak, ez azonban még így is sokkal méltányosabb lett volna, mint a magyar néptömegek szétszakítása (vviszekciója), melyet a trianoni béke után hajtottak végre. A háború előestéjén maguk az osztrák körök

is csak átmeneti formának tartották a dualizmust. Ők arról álmodtak, hogy a Monarchia egy szép napon nemzeti állammá válik, melynek keretein belül könnyebb lesz majd az elnémetesítés. Ferenc Ferdinánd főherceg 1895 táján Magutti bárónak a következőket mondta: „A Monarchia egyetlen mentsvára a föderalizmus. Ennek érdekében Magyarországot négy részre osztanám, a többi annyira, amennyi éppen szükséges. A belügyek terén minden résznek széleskörű autonómiát biztosítanék, a közös hivatalos nyelv azonban mindenütt a német lenne, mely így közös civilizációjuk hordozójává válna.”⁸ Czernin gróf szerint a főherceg 1913-ban állítólag azt is kijelentette, hogy a magyar Erdélyt is átengedné Romániának azzal a feltétellel, hogy az így létrehozott Nagy-Romániát is a Habsburg birodalomhoz csatolnák. Délen, Ferenc Ferdinánd tervei szerint, Horvátország és Bosznia-Hercegovina egy Illir államban egyesülne, melyhez alkalomadtán Szerbiát is hozzá lehetne csatolni, természetesen a Monarchia keretein belül.⁹ Állítólag ez az utóbbi terv nyugtalanította különösen a szerbeket és váltotta ki a sarajevói gyilkosságot.

Erdély 1572-ig Magyarország része volt, ezután 1711-ig fejedelemség, majd az 1867-es kiegyezésig közvetlen kormányzó alatt álló nagyfejedelemség, a kiegyezés után pedig a trianoni békéig ismét Magyarország szerves része. A 150 éves török uralom alatt, mikor az ország három részre szakadt, a független Erdély tartotta fenn a magyar kultúrát és akadályozta meg, hogy a románok egyre növekvő létszámuk ellenére 1848-ig gyakorlatilag sem az ország politikai, sem pedig kulturális fejlődésében komoly szerepet nem játszhattak. Be kell ismerni, hogy a magyarok, pontosabban az osztrákok, hibát követtek el akkor, mikor a románokat túl későn részesítették abban a jogegyenlőségben, melyet a többi nemzetiség élvezett. Az évszázadokon át egységes, különálló Erdély csupán három „nemzet”: a magyar, a székely és a szász egyenlőségén nyugvó kis szövetség volt. Csak 1848-ban, a szabadságharc eredményeként törölte el a magyar törvényhozás a „3 nemzet” rendszerét és ezzel egyenlőséget adott a románoknak, akik akkor már a népesség felét alkották. Az évszázadok alatt azonban a nemzetiségek között kialakult a kiegyensúlyozott békés együttélés rendszere, mely a svájci kantonok helyzetére emlékeztetett. A többségi uralom a Monarchiának ebben a részében elképzelhetetlen volt. Hangsúlyozni kell azonban Erdély messzemenő liberalizmusát, melynek egyik bizonyítékeként a vallásszabadságot először az 1568-as tordai országgyűlés mondta ki, akkor, amikor Európa többi államában a vallásháborúk még dühöngtek.¹⁰

Horvátország és Szlavónia a régi magyar királyságban teljes nyelvi autonómiát élvezett. Ezen a területen nem is a magyar volt a hivatalos nyelv. A közigazgatás, sőt még a Magyarország és Horvátország közötti hivatalos levelezés nyelve sem a magyar, hanem a horvát volt. Egyetlen

országban sem tapasztalhatunk ekkora kedvezményt egy nemzetiségi nyelv ápolásával kapcsolatban. Akik tehát azt állították, hogy Horvátországban és Szlavóniában elnyomták a horvát nyelvet és, hogy a népet itt erőszakkal magyarosították, vagy nem ismerték a tényeket, vagy tudatosan hamisítottak. *A horvátok azért szakadtak el Magyarországtól, mert szlávoknak vallották magukat, nem pedig azért, mert elnyomták őket*¹¹. Elsősorban az 1848-as szabadságharc jelentette az évszázados magyar-horvát kapcsolatok megromlását. A horvátok ekkor Ausztria oldalára álltak. A régi kapcsolatok, melyeket a török elleni évszázados fegyverbarátság kovácsolt össze, jók voltak. A horvát-magyar ellentét tehát viszonylag újkeletű. Az „illir mozgalom”, mely a birodalmon belül a délszlávok egységét hirdette, megakadályozott minden őszinte megbékélést annak ellenére, hogy a magyarok hajlandók lettek volna engedményekre.

Ezt bizonyítja az 1868-as horvát-magyar megegyezés is, mely 1873-ban került kibővítésre. Magyarországot ténylegesen semmiféle felelősség nem terheli a magyar-horvát jóviszony felbomlásáért, melynek előidézője kizárólag Ausztria délszláv politikája és néhány szélsőséges utópista szerző írása volt. *A horvát néptömegek sohasem voltak magyarelleneseek. Az igazság az, hogy a horvátok nem tudták kellőképpen kihasználni szerencsés helyzetüket és nem tudtak hasznat húzni a magyarok nyújtotta előnyökből. Mint látni fogjuk, a szerbek célkitűzéseikkel kapcsolatban különösképp csalódtak. Végül is a horvát nép 800 közösségben eltöltött év után, miután az osztrák-magyar ellentétekben egyik oldalról a másikra rángatták, az osztrákot és a magyart egyaránt otthagyták. A jugoszláv tapasztalatra volt szüksége – úgy, mint a szlovákoknak a csehszlovák leckére – hogy kinyíljon a szeme. A szláv testvériség álmaitól elkápráztatva elfordult Magyarországtól, mely valóságos önkormányzatot tudott biztosítani neki. Meg kell még jegyezni, hogy az első világháború előtt oly sokat vitattott magyar-horvát egyezmény Horvátország-Szlavónia részére páratlan vírágást biztosított Magyarország anyagi és pénzügyi támogatásával.*¹² Magyarország ellen, egészen különös módon, az első világháború előtt, mikor Ausztriával kötött kiegyezése és demográfiai fejlődése következtében régi erejét visszaszerezve ismét a birodalom geopolitikai sarkpontjává válhatott volna (ez megközelítően egyezett Korvin Mátyás XV. századbeli birodalmával), egészen a legfelső bécsi körökig önállóságát veszélyeztető tervek alakultak ki. Az 1867-es kiegyezés, annak ellenére, hogy a hatalmi monopóliumot csak két nemzetiség, a német és a magyar számára biztosította, a Habsburg-centralizmussal szemben mégis haladást jelentett.

Előnyös volt abból a szempontból, hogy átmeneti jellegű volt és elkerülhetetlen útszakaszt jelentett az egész monarchia szükségszerű átalakításában.

Az 1918-as katasztrófa nélkül a dualizmus fokozatosan szövetségi for-

mára szélesedett volna ki, mely valamilyen módon egyesíti a birodalom 12 millió német és 11 millió magyar lakosságát. Valószínű, hogy a csehek lettek volna az elsők, akik a szövetségbe kerülnek, akiknek történelmi jogai ugyanolyan régiak voltak, mint a magyaroké. Sokan megfedkeznek arról, hogy Csehország, mely a birodalomban jogosan igyekezett magának előnyöket biztosítani, maga is be volt ékelve történelmi és földrajzi határai és a betelepült szudéták közé, másrészt pedig arról, hogy a csehek, mivel a birodalom külkereskedelmének 65%-a a cseh ipar termékeiből származott, már egyébként is a régi rend haszonélvezői voltak. A közigazgatást már régóta annyira kisajátították maguknak, hogy a magyarok és a lengyelek a Habsburgok abszolutista törekvései kiszolgálóinak tekintették őket.

Magyarország vitathatatlanul előnyös helyzetbe került az 1867-ben létrejött dualizmus által, mely a török hódoltság előtti történelmi területeinek autonómiáját biztosította. Ennek ellenére a nemzetiségekkel szemben – legalábbis kezdetben – előnyös jóindulatú intézkedéseket tett. A méltán a „haza bölcsének” nevezett Deák Ferenc és br. Eötvös József, a kor feddhetetlen és megfontolt politikusai befolyására a magyar országgyűlés 1868-ban visszaállította és több pontban kibővítette a híres ún. „nemzetiségi törvényt”, amit első ízben, az 1848-as áprilisi törvények kiegészítéseként, 1848. július 27-én Szemere Bertalan előterjesztésére fogadott el a Forradalmi Kormány, hogy kiegészítse az 1848-as áprilisi törvényalkotást. Ez a törvény a nemzetiségek jogegyenlőségét a magyar közjog alapvető cikkelyévé tette, amely egyébként a maga nemében első volt az egész világon, amennyiben biztosította a kisebbségek szabad fejlődését egy országon belül. E törvény szellemében és rendelkezéseiben annyira liberális volt, hogy fél évszázaddal később jogászok, magyar államférfiak, de még a nyugatiak is csak sajnálkozni tudtak afelett, hogy nem szolgálhatott mintha a nemzetközi egyezmények, valamint az „utódállamokban” a magyar kisebbségek védelmét biztosító különböző nemzeti törvényalkotások esetében. Végül is meg kell jegyeznünk, hogy Svájc – és legutóbb Belgium – kivételével az európai államok többségében a nyelvi kisebbségeket még mindig nem ismerik el, a Nemzetek Szövetségének a két háború között oly gyakran és nyomatékosan kifejtett kívánsága ellenére sem. Egyébként *tudvalevő, hogy Franciaországban még most sincs semmi jogi garancia sem a bretonok vagy flamandok, sem pedig a baszkok kulturális életét illetően.*

Főként a nemzetiségek politikai passzivitásának tulajdonítható, hogy nem tudtak – vagy nem akartak – élni azokkal a tekintélyes lehetőségekkel, amelyeket számukra az 1868-as törvényhozás biztosított. Vezetőinek egy része nyíltan vagy alattomban fölforgató munkát végzett és makacsul megtagadott minden enyhülésre irányuló kísérletet, ami hosszú időre elkedvetlenítette a magyar államot és meggátolta abban, hogy továbbfejlessze és kiszélesítse kisebbségi politikáját, amely kezdettől fogva igen

nagylelkűnek és liberálisnak ígérkezett. Ennek következtében e kiváló törvény félénkséget sejtető és ezáltal tökéletlen formában került alkalmazásra, hogy végül is rossz jóslatként mozdulatlanúságba merevedjék. Sőt kevésbé később, már 1880 táján, egy nemzeti, központosított és egységes állam felé tartó sajnálatos „visszafelé-fordult” irányzatot mutatott, mely nem volt annyira intelligens mint veszedelmes. Tagadhatatlan mentőkörülményei ellenére is minden bizonnyal ez okozta a korszak magyar vezetőférfiainak főbenjáró hibáját, amely – legalább is részben – hozzájárult ahhoz, hogy mintegy 40 év után Magyarország ellenségei számára ürügyül szolgáljon a trianoni katasztrófára és a Magyar Királyság ezeréves határainak elvesztéséhez vezessen. Egyes egyedül a liberális politika (1868-ból) kitartó alkalmazása menthette volna meg a Szent Korona országainak integritását.

Eötvös, a magyarországi nemzetiségi kérdés megoldását a megyék önkormányzata által biztosított nemzeti autonómiában látta (Magyarországot már Szent István király 63 vármegyére osztotta). *A svájci kantonokhoz hasonlóan, az egységes történelmi államban, az általános választójog minden nemzetiségnek megadta a lehetőséget, hogy az országgyűlésben számarányának megfelelően képviseltesse magát.* A tiszteletreméltó Mocsári Lajos, a kor politikusa, több, a nemzetiségekkel foglalkozó tanulmány tisztánlátó szerzője, aki okulva 1848–49 tapasztalataiból, a kiegyezés után az országgyűlésben szót emelt a nemzetiségek önkormányzata és szabad nyelvhasználata érdekében. Célját, sajnos, nem érte el, ezért visszavonult a politikai életből.

A kor vezető politikusainak mentségére szolgáljon az a tény, hogy a nemzetiségek egyes vezetői nem is titkolták, hogy az általuk követelt autonómia csak az első lépést jelenti a teljes elszakadáshoz vezető úton. A magyarok, politikájukból folyó önvédelmi visszahatásként erre az állami centralizmus fenntartását és megerősítését kívánták, ami meggyorsította a betelepült idegenek beolvadási folyamatát, amit nem sok túlzással, a magyar kormány „elmagyarosító” politikájának neveztek. Valóságos merényletnek tekintették pl. az 1897-es törvényt, mely a kisebbségi iskolákban a magyar nyelvet csupán mint oktatási anyagot tette kötelezővé s e politika egészét néhány érvényes argumentummal denunciálva a Budapesten (1895. aug. 19.) összegyűlt Nemzetiségek Kongresszusa (románok, szlovákok és szerbek) kijelentette, hogy Magyarország nemzetiségeinek összességét azonosítani kell az állammal s a nemzetiségek parlamenti képvisellete pedig magától értendő. *A híres 1892-es „Román Memorandum”, mely annak idején erős visszhangot keltett, nem követelt egyebet, mint Erdély ésszerű visszatérését a nemzeti önkormányzathoz a királyság kérésein belül.* Elsősorban gyűlölködő stílusa és a magyarokra szőtt rágalmai tették lehetetlenné annak magyar részről való elfogadását.

A nemzetiségek ellenállását tehát már nem lehetett feltartóztatni. Csak

egy megértőbb kormány rugalmas politikája lett volna képes bizonyos engedelmények nyújtásával tevékenységüket korlátozni és ezzel az ország egységét megerősíteni. A háború és az azt követő összeomlás csak elmélyítették a problémákat; az autonómiára irányuló törekvések már nyíltan az elszakadást célzó követelésekké változtak, *Magyarországnak pedig sem időt, sem lehetőséget nem nyújtottak nemzetiségi problémái méltányos megoldására.* A következmények egyébként sok esetben szenvedést hoztak elsősorban a horvátok, kisebb mértékben a ruszinok, a románok és a szlovákok számára.

Végeredményben, az utolsó időszak politikai tévedéseitől eltekintve (melyek a magyar történelemnek csak egy egész rövid időszakára vonatkoznak) nem állítható, hogy Magyarország bármikor is elnyomta volna nemzetiségeit, vagy hogy elhanyagolta volna kulturális fejlődésüket. Ha magatartása a nemzetiségekkel szemben nem is volt mindvégig kifogástalan, ha a betelepülteket Kossuth kívánsága szerint nem is kezelte mindig „testvérként”, *kisebbségi politikája előnyösebb volt minden európai állam utolsó 50 évben gyakorolt nemzetiségi politikájánál.* Ma, az utódállamok kisebbségei – legyenek ezek magyarok, vagy nem – nagyon meg lennének elégedve, ha ezekben az országokban annyi jogot élvezhetnének, amennyit a régi Magyarországon a nemzetiségek élveztek.

Egyes nyugati politikusok és diplomaták Trianonban „ezeréves igazságtalanságról” mertek beszélni. Valójában, éppen ez az ezeréves múlt igazolja legékeesebben Magyarországot, régi és új szomszédaival, de még a legfejlettebb nyugati államokkal szemben is, amelyek igen kevés eredményt értek el ezen a téren. *Példaként említjük, hogy a nyugati államok bűnös beleegyezésével űzték ki 1945-ben Csehszorból a szudétákat, Szlovákiából a magyarok jelentős részét azokból a régiókból, melyeket évszázadok óta laktak.*

Jerzy Lukaszewski¹³ helyesen állapítja meg jelentős munkájában, az „Ausztia–Magyarország történelmi földrajzában”, hogy a „gyógyíthatatlan beteg állam” és a „népek börtöne” kifejezések a későbbi utódállamok egyes politikusaitól származnak, akik a század elején és a két háború között elárasztották a nyugati sajtót silány irodalmi termékeikkel. Külön hely illeti ezek között Masaryk és Benes munkáit, melyek nagy visszhangot keltettek. A valóságban a Monarchiában az „elnyomott csehek” helyzete sokkal jobb volt, mint az „elnyomó magyaroké”, a szomszéd államok (Szerbia, Románia) nemzeti polgárainak életszínvonala alacsonyabb volt Magyarország területén élő testvéreikénél. Egyébként ezek a híres propagandisták, akik állandóan a népek természetes önrendelkezési jogát emlegették, a háború alatt egyetlen szót sem említettek saját jövődöbeli kisebbségeik jogairól; önző elvakultságuk megakadályozta őket abban, hogy mások számára is elismerjék azokat a jogokat, melyeket maguknak kíván-

tak, mikor elárasztották a világot panaszaikkal a magyar elnyomás ellen, hogy végül is elérjék, hogy a nyugati közvélemény a magyarokat elnyomóknak, barbár ázsiai despotáknak tartsa. Nyugat már eleve fogékony volt a sértő propagandára, és ezért Magyarország minden kísérlete kisebbségi politikájának igazolására, minden védekezése, már eleve lehetetlenné vált.

Összevetve azt a félévszázadot, mely a St. Germain-ben és Trianonban aláírt békekötés óta eltelt, ma már tárgyilagosan megállapíthatjuk, hogy az 1867-es kiegyezés és az első világháború közötti időszak az ország minden népe számára a béke és nyugalom, a közgazdasági és kulturális élet virágzásának időszaka volt. Valójában semmi sem volt a Monarchiában, amit az idő ne igazolt volna. Az utolsó évek már a tartományok fejlődését és a nemzetiségek közti ellentétek enyhülését jelentették. *Az állam törvényes, türelmes és liberális volt, közigazgatása pedig kifogástalan.* Ennek a közigazgatásnak, még ha szemére is lehet vetni, hogy egyes időszakokban a nemzeti elnyomás, a németesítés eszköze volt, tagadhatatlan érdeme, hogy még a legelmaradottabb vidékekre is eljuttatta a fejlődést¹⁴. *„A háború előtti magyar közigazgatás kétségtelenül kissé merev és szigorú volt, emellett azonban teljesen kifogástalan”*¹⁵. Ugyanezt, a közvélemény szerint, hosszú idő óta nem lehet a román és szerb közigazgatásról állítani.

A háború meggyorsította a kettős monarchia összeomlását akkor, amikor az idő rombolás, szenvedések és visszaélések nélkül is meghozta volna az átalakulást. Az általános benyomás egyébként egy nagy, virágzó és fejlődő országot igazol. A jólét egyre növekedett. A közszolgáltatások tökéletesen működtek. A magánélet biztonságos volt. A hierarchikus jelenségek ellenére érezhető volt a szociális igazság lassú, de biztos előrehaladása¹⁶.